

Natuur.focus

bpost
PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT OVER NATUURSTUDIE & -BEHEER - MAART 2015 - JAARGANG 14 - NUMMER 1
VERSCHIJNT IN MAART, JUNI, SEPTEMBER EN DECEMBER

**Het beheer van de
Uitkerkse Polder**

**Inlandse dierenrassen in het
natuurbeheer**

**De Knoflookpad in Vijver-
complex Midden-Limburg**

Landbouw als partner in het beheer van de Uitkerkse Polder

Samen aan de slag voor het behoud van poldergraslanden en weidevogels

John Van Gompel

Van bij de aanvang van het project in de Uitkerkse Polder opteerden de terreinbeheerders om reguliere beheerwerken zoals maaien en begrazing uit te voeren in samenwerking met lokale landbouwers. Nochtans zijn in de gemoderniseerde landbouw de belangen van het natuurbehoud (natuurbeheer) en landbouw (economische rendabiliteit) niet langer gelijklopend. Ondertussen wonnen beide sectoren aan ervaring; een dynamisch proces dat niet zonder slag of stoot verliep, maar dat stilaan evolueerde naar een aanvaardbaar en lucratief samenwerkingsmodel. Dit artikel schetst de historiek, de sociale en economische meerwaarde hiervan en spitst zich toe op geschikt beheer gericht op zilte vegetaties en weidevogels.

Extensieve runderrassen zoals Blonde d'Acquitaine vinden meer en meer ingang bij begrazing van natuurgebieden. (foto: John Van Gompel)

Ligging en historiek

De Uitkerkse Polder beslaat geografisch gezien een 1.400 ha groot laaggelegen en waterrijk komgrondengebied. Het open landschap bestaat voornamelijk uit eeuwenoud historisch grasland en een uitgebreid netwerk van sloten en poelen (Van Gompel & Decler 2009). Winningen van veen en klei die doorgingen tot het begin van 20ste eeuw (de laatste kleiwinning was zelfs actief tot 1960) resulteerden in extra microreliëf. Dit alles maakte het tot een waardevol natuurgebied, met als blikvangers de bloemrijke hooilanden en zilte vegetaties, de broedende weidevogels en de overwinterende 'vriezeganzen'. Na 1970 was de polder al sterk gedegradeerd ten gevolge een gevorderde modernisering van de landbouw en daarmee gepaard gaande intensivering van het landgebruik. Sleutelfactoren voor deze omvorming waren overbemesting en algemene verdroging door een verbeterde afwatering onder het beleid van de polderbesturen. De eertijds uitgestrekte hooilanden werden in ijtempo omgezet naar graasweiden terwijl de soortenrijke kamgrasweiden evolueerden naar monotone raaigrasweiden. Poelen werden gedempt en het akkerareaal steeg gestaag ten koste van het graslandareaal. In 1989 broedden meer dan 50% van de aanwezige weidevogels op nog slechts 5% van de oppervlakte, op enkele van de laagst gelegen oude klei- en veenwinningen.

Datzelfde jaar kon Natuurpunt Beheer vzw (toen nog Natuurreservaten vzw) een eerste perceel in de Uitkerkse Polder verwerven, destijds een uitgestrekt weidelandschap tussen de badsteden Blankenberge en Wenduine. Zo ging de oprichting van Vlaanderens eerste weidevogelreservaat genoegzaam van start. Anno 2014, 25 jaar later, geniet reeds 575 ha van deze uitgestrekte kustpolder een bescherming als

natuurgebied. Daarvan wordt vandaag 425 ha, op het gewestplan deels ingekleurd als natuurgebied, deels als agrarisch gebied al dan niet landschappelijk waardevol, beheerd door Natuurpunt Beheer vzw. Dankzij een goed afgestemd natuurbeheer groeiden de populaties van zeldzame weidevogels zoals Grutto en Tureluur spectaculair en kregen oude hooilanden en typische zilte vegetaties de kans zich te herstellen. Twee factoren bleken hierbij cruciaal: enerzijds het herstel van geschikte abiotische condities via vernatting, anderzijds een aangepast beheer, geënt op historisch landgebruik van de polders (Van Gompel en Decler 2009, Adriansen 1969).

Landbouwers als partners in natuurbeheer

Het betrekken van lokale landbouwers bij het beheer van natuurgebieden is vandaag een gangbare praktijk. Via zogenaamde gebruiksovereenkomsten (niet te verwarren met de beheerovereenkomsten van de Vlaams Landmaatschappij) komen landbouwers en Natuurpunt elkaar tegemoet in de schaarse resterende open ruimte in Vlaanderen. In hoofdzaak hebben deze gebruiksovereenkomsten betrekking op regulier natuurbeheer zoals hooilandbeheer (maaïen en afvoeren) of begrazing. Deze overeenkomsten worden weliswaar op vrijwillige basis afgesloten, vaak bij de aankoop van de gronden. De vraag naar rechtszekerheid is hierbij een belangrijk element voor de landbouwers. Om daaraan tegemoet te komen worden overeenkomsten in de Uitkerkse Polder voor een tijdsduur van tien jaar afgesloten. Niet alleen creëert dergelijke samenwerking een groter (lokaal) draagvlak, ze biedt landbouwers ook de kans hun areaal blijvend grasland te behouden¹. Daartegenover staat de kostenbesparing voor de

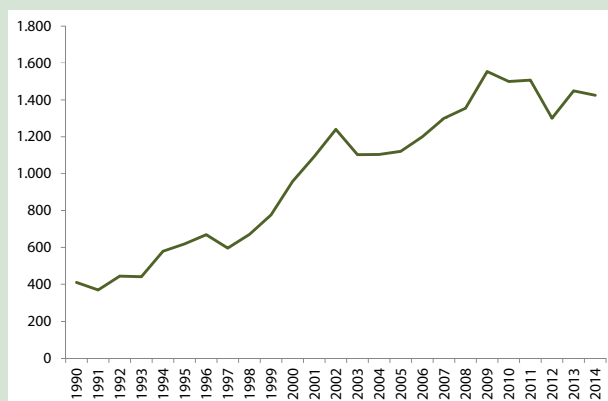
Box 1: Zilte vegetaties en weidevogels

Zilte vegetaties komen voor op de oevers van sloten en in laagten (meestal oude veen- of kleiwinningen) waar zilte kwel aan de oppervlakte komt. Omwille van het voorkomen van eenjarige pioniersvegetaties van slik- en zandgebieden met *Salicornia* spp. en andere zoutminnende soorten en Atlantische schorren met vegetaties van het type Glauco-Puccinelliatalia, werden grote delen van de Uitkerkse Polder aangeduid als beschermd habitat in het NATURA 2000-netwerk (Richtlijn 92/43/EEG). Naast algemene soorten als Zeebies, Zilte rus, Zilte schijnspurrie en Zulte gaat het ook om zeldzame soorten als Melkkruid, Bleek kweldergras, Blauw kweldergras, Schorrenkruid, Kortarige zeekraal, Zilte zegge, Schorrenzoutgras, Dunstaart en Zilt torkruid. De laatste acht werden allen opgenomen in de Rode Lijst van planten in Vlaanderen (Van Landuyt et al. 2006).

Sinds de oprichting van het natuurgebied nam het aantal percelen met zeldzame zilte soorten gevoelig toe: Melkkruid van 24 naar 36, Schorrenzoutgras en Zeekraal telkens van 4 naar 8, Bleek kweldergras van 0 naar 3 en Blauw kweldergras van 0 naar 4.

Weidevogels is de naam waarmee een aantal vogelsoorten worden aangeduid waarvoor de poldergraslanden grotendeels een onvervangbaar broedbiotoop zijn geworden. Het gaat om diverse soorten waaronder waadvogels als Grutto, Kievit, Tureluur, Scholekster en Kluut naast eenden zoals Slobeend, Bergeend en Zomertaling, en zangvogels zoals Graspieper en Veldleeuwerik.

De kilometers rietkragen van het dichte slotennetwerk herbergen ook belangrijke populaties rietbewonende zangvogels, zoals Rietzanger (324 koppels in 2014), Kleine karekiet (200 koppels in 2014), Rietgors (64 koppels in 2014) en Blauwborst (60 koppels in 2014).

Evolutie van het jaarlijks totaal aantal van de tien belangrijkste soorten broedende weidevogels in de Uitkerkse Polder: Kievit, Grutto, Tureluur, Kluut, Scholekster, Wilde eend, Slobeend, Bergeend, Wintertaling en Zomertaling.

Onder de weidevogels is de zeldzame Grutto wel een van de meest bijzondere broedvogels. Op slechts een klein aantal locaties in Vlaanderen broedt deze enigmatische soort nog. (foto: Misjel Decler)

natuurvereniging zelf. Naast lagere personeelskosten gebruiken betrokken landbouwers hun eigen machines (en staan ze dus zelf in voor de onderhoudskosten) en verzorgen ze de (winter)huisvesting van het ingeschaard vee. Doelgericht natuurbeheer in samenwerking met landbouwers kan echter maar wanneer de terreinbeheerder strikte voorwaarden oplegt en de regie in handen houdt. Moderne landbouwactiviteiten betekenen immers veelal een verstoring voor bodem of vegetatie en zijn toegespitst op maximaal rendement. Anderzijds moet het medegebruik voor de landbouwers voldoende rendabel blijven, zo niet haken zij metertijd af.

In de Uitkerkse Polder was bijna de helft (45%) van de landbouwers met wie een gebruiksovereenkomst werd afgesloten zelf eigenaar, terwijl de overige 55% de verworven gronden pachtte. Na verwerving wordt door Natuurpunt een gebruiksovereenkomst afgesloten met de vorige eigenaar of pachter, waarin zowel de beperkingen als de voordelen voor de landbouwer worden opgesomd. Voor de hand liggende bepalingen zijn een verbod op het scheuren van grasland of ontwateren, een gedeeltelijk verbod op pesticiden² en het verplicht persoonlijk gebruik (dus geen gebruik door derden). Klassieke voorwaarden opgelegd aan de betrokken landbouwer betreffen bepalingen zoals maai- en begrazingsdata en beperkte of nullbemesting.

Aangezien de landbouwer geen huur of pacht betaalt, is het gebruik van de gronden van Natuurpunt gratis. Zo kan de landbouwer geen aanspraak maken op deze gronden o.b.v. de pachtwet. Daarnaast ontvangen landbouwbedrijven bedrijfssubsidies die losstaan van de productie, bestaan er toeslagrechten voor zowel gronden in eigendom als gehuurde gronden, zoekkoeienpremies en subsidies voor biologische productiemethoden zoals mechanische onkruidbestrijding of het gebruik van plantaardige eiwitten. Zo loopt het totaal aan subsidies al snel op tot 1.000 euro/ha. In de

gebruiksovereenkomsten werd bepaald dat de landbouwers hier gebruik van kunnen maken. Voor een landbouwer die 20 ha binnen een natuurgebied gebruikt, betekent dit dus 20.000 euro aan inkomsten. Voor het merendeel van de gebruikers is dat dan ook de belangrijkste reden om een gebruiksovereenkomst af te sluiten. Verder kan de landbouwer deze gronden inbrengen bij de mestbank voor mestafzet (cf. een koe produceert 170 kg stikstof per jaar), resulterend in een extra besparing aangezien die mest dan niet hoeft verwerkt te worden.

Daartegenover staan uiteraard stringente voorwaarden zoals uitgestelde maai- en begrazingsdata. Het vrij zijn van begrazing in het begin van het broedseizoen is cruciaal voor weidevogels. Zo vestigen Grutto's zich niet op weiden waarop vroeg in het voorjaar al dieren aanwezig zijn (Anonymus 2005, Van Gompel & Decler 2009). Om sterfte van weidevogelkuikens door maaimachines te vermijden, mag er ten vroegste vanaf 15 juni gemaaid worden. Om vertrapping van kuikens te beperken mag het vee in principe pas vanaf half juni de grasweiden betreden, met een maximale bezetting van 2 GVE/ha/jaar (cf. twee grootvee-eenheden stemt overeen met twee volwassen runderen). Op grotere, reliëfrijke kamgrasweiden (meer dan 6 ha) kan de begrazing eventueel al vanaf 15 mei aanvatten, echter in een geringere dichtheid van maximaal 1 GVE/ha/jaar. Dergelijke percelen bieden voldoende uitwijkmogelijkheden voor de weidevogelkuikens, en het is ook een tegemoetkoming aan de betrokken landbouwer die zo een al te lange stalperiode en daaraan gekoppelde kosten voor veevoeder en mestverwerking kan vermijden³. De einddatum voor de begrazingsperiode varieert naargelang de weersomstandigheden. De grazers verruilen de grasweiden voor de stal eind oktober of pas in november. Om verruiging te vermijden is het belangrijk dat de graslanden zo kort mogelijk de winter ingaan.

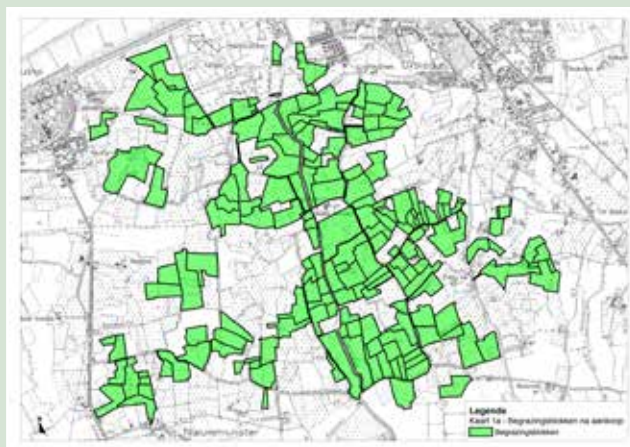
Een tweede beperking waar niet alle landbouwers even happig op zijn, is de beperking aangaande bemesting van de percelen. Voor gebieden die op het gewestplan staan aangeduid als natuurgebied geldt een nulbemesting (opgelegd door de Vlaamse Overheid, met name via de Mestbank, tenzij derogatie wordt toegestaan). Door Natuurpunt wordt deze nulbemesting in de Uitkerkse Polder uitgebreid tot alle (meestal laaggelegen) hooilanden en zilte graslanden, dus inclusief gronden gelegen in agrarisch gebied, al dan niet landschappelijk waardevol omdat het beheer hier zowel gericht is op weidevogels als op verschraling in functie van botanische waarden. Op kamgrasweiden buiten natuurgebied, in de Uitkerkse Polder toch ca. 60% van de totale oppervlakte kamgrasweiden, wordt jaarlijks een beperkte stikstofbemesting van maximaal 100 kg/ha toegestaan. De vegetatie blijkt hier geen nadeel van te ondervinden, gezien de standplaats van nature zeer voedselrijk is (klei op veen met verticale kwelstroom; Van Gompel & Decler 2009). De dichtheden van zowel Grutto als Kievit blijken hoger in beperkt bemeste kamgrasweiden dan in percelen met nulbemesting: voor de Grutto betreft dit respectievelijk 29 en 21 koppels per 100 ha, voor de Kievit respectievelijk 66 en 54 broedkoppels. Een lichte bemesting, liefst met ruw stalmest, blijkt voor beide soorten dus gunstig, wellicht door een toename aan bodemactieve macro-invertebraten en regenwormen. Zo voorziet de mest in voldoende vers organisch materiaal, verzorgt de nodige buffering van de bodem en voorkomt verzuring (Brandsma 1999, Oosterveld & Altenburg 2005). Buiten de broedperiode blijken ook overwinterende Kolganzen en Kleine rietganzen een voorkeur te vertonen voor deze (matig) bemeste graslanden. Het hoger eiwitgehalte van de grassen zou daarbij bepalend zijn (Kuyken E. mond. med.). Bemesting is evenwel niet de belangrijkste factor. In laaggelegen hooilanden en zilte graslanden waar het relatieve waterpeil t.o.v. het maaiveld beduidend hoger is, liggen de dichtheden voor alle weidevogels beduidend hoger, zelfs bij nulbemesting (Oosterveld 2006, Van Gompel & Decler 2009, Schepers 2010). Grutto's bereikten in die nattere terreinen in de vorige jaren een dichtheid van 40 koppels per 100 ha, Kieviten zelfs tot 81. Het feit dat bemesting van kamgrasweiden een voordeel biedt voor weidevogels en ganzen geldt alleen voor lichte bemesting. Bij overmatige bemesting zou de kruidenrijkdom dalen, met alle

gevolgen vandie voor de aanwezige ongewerveldenfauna. Dit kan de overleving van weidevogelkuikens beïnvloeden gezien de nood aan voldoende prooidieren (Schepers 2010). De bemestingsnormen vormen dus een belangrijk argument bij het afsluiten van een gebruiksovereenkomst. In die zin verhoogt een beperkte bemesting op de kamgrasweiden de rendabiliteit voor veekweekbedrijven aanzienlijk. Voor melkvee is een beperkte bemesting hoe dan ook te laag voor het bereiken van een voldoende hoog eiwitgehalte. Melkkoeien grazen dan ook meestal op de zwaarder bemeste huiskavels.

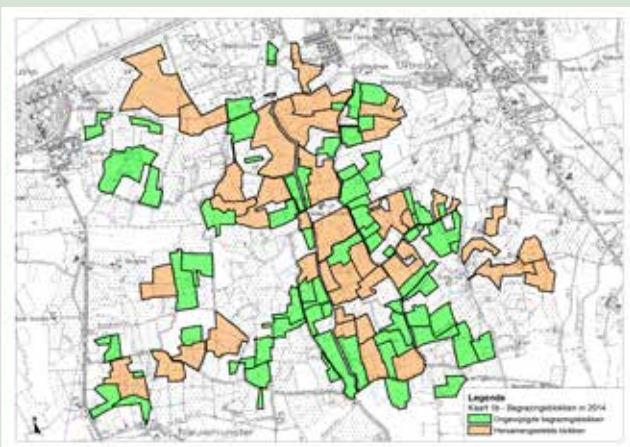
Van intensief naar extensief

Op de door Natuurpunt beheerde terreinen (425 ha) lopen anno 2014 43 gebruiksovereenkomsten, exclusief 150 ha beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos waarop eveneens landbouwers actief zijn. Tot enkele jaren terug waren dat er nog 55. In de loop van de jaren werd de samenwerking met 23 landbouwers beëindigd, meestal na het bereiken van de pensioenleeftijd. Slechts zes hiervan hadden een rechtstreekse opvolger die de gebruiksovereenkomsten konden voortzetten.

De vrijgekomen gronden werden grotendeels samengevoegd met aangrenzende percelen of in gebruik genomen door nieuwe landbouwers. Als een gevolg hiervan ontstonden grotere begrazingsblokken. Vervolgens werden begrazingsblokken, in samenspraak met zowel de betrokken landbouwers als met Natuurpunt, onderling uitgeruild, wat een extensivering van het regulier beheer mogelijk maakte (Figuur 1a, b). Oorspronkelijk, bij aankoop, bedroeg de gemiddelde perceelsoppervlakte 2,3 ha. Slechts elf percelen waren groter dan 6 ha en de drie grootste telkens ca. 8 ha. Vandaag bedraagt de gemiddelde oppervlakte van de samengestelde begrazingsblokken 4,2 ha, zijn er zestien percelen groter dan 6 ha en de grootste percelen hebben een oppervlakte van respectievelijk 10 ha, 13 ha, 14 ha en 27 ha. Sommige landbouwers gebruiken meerdere blokken; de gemiddelde oppervlakte in gebruik per landbouwer nam toe van 3 ha in de beginjaren tot 9,8 ha anno 2014. Extensief beheer binnen grotere begrazingsblokken blijkt in de Uitkerkse Polder zowel voor de betrokken landbouwers als voor het natuurbehoud gunstig uit te draaien. Op kleinere percelen grazen runderen meer willekeurig en verspreid in het perceel waardoor ze ook heel

Figuur 1a. De gemiddelde perceelsgrootte bij aankoop in de Uitkerkse Polder tot 2014 bedroeg 2,3 ha.

Figuur 1b. Na samenvoegen van percelen bedroeg de gemiddelde perceelsgrootte in de Uitkerkse Polder anno 2014 4,2 ha. (groen: ongewijzigde begrazingsblokken, oranje: hersamengestelde blokken)

Overzichtsfoto van een deel van de Uitkerkse Polder. Typerend voor het historisch polderlandschap zijn de fijne percelering en het grillige complex van sloten. (foto: Misjel Decler)

wat van de vegetatie vertrappten. Maaien kan daardoor alleen als er voordien geen vee op het perceel aanwezig was. De gebruiker-landbouwer maakt uiteindelijk zelf de keuze tussen maaien (met nabegrazing) of louter begrazing. Die keuze hangt sterk af van het terrein: op reliëfrijke graslanden is maaien veelal moeilijk of onmogelijk. Op grote percelen gedragen de dieren zich anders. Meestal gaat het om een groep koeien met een stier, die zich als een kudde doorheen het perceel verplaatsen. Zij volgen hierbij vaste routes langs oversteekplaatsen of waden door de greppels. Door het vertrapplingseffect ontstaan zo de typische 'bultige' oeverstructuren, wat interessante plaatsen zijn voor zowel vegetatie als voor weidevogels. In reliëfrijke graslanden grazen runderen aanvankelijk op de hogergelegen kamgrasgraslanden. Wanneer in droge zomers deze vegetaties echter uitdrogen, verplaatsen ze zich meer naar lager gelegen, nattere en daardoor ook langer groen blijvende zones. Dit creëert bijkomend de mogelijkheid om maai-beheer over grotere zones toch nog aan te houden in voldoende grote percelen, zelfs als het vee er al aanwezig is.

Ook voor natuurbehoud is deze extensivering gunstig. Het landschap wordt mooier en oogt veel natuurlijker, met

minder hekken, rasters en vangkooien. Uit eigen waarnemingen blijkt dat door het selectieve begrazingspatroon van de runderen een meer vleksgewijze variatie in de vegetatie ontstaat met daarenboven op de door vertrappling ontstane kale plekken nieuwe vestigingsplaatsen van zeldzamere soorten als kweldergrassen (*Puccinellia* spp.) en Melkkruid (Van Gompel, pers. obs.). Ook voor weidevogels is dit gunstig zoals blijkt uit de broedvogeltellingen: Grutto en Kievit broeden in toenemende mate in kleine kolonies op grote percelen (wat mogelijk een reactie is op de aanwezigheid van Vossen) en ook de meeste andere soorten verkiezen grotere percelen, net als de overwinterende ganzen. Een bijkomend voordeel is dat grootschalige natuurontwikkelingswerken zoals afgraven of plaggen makkelijker in een groter blok geïntegreerd kunnen worden en door de landbouwers als minder storend worden ervaren. Oppervlakte-uitbreiding is ook voordelig voor de landbouwers gezien de gevoelig hoger zijnde premies, (zie hoger) een betere plaatsing van de grazers (meer dieren) en dalende transportkosten.

Een recente evolutie die hierbij aansluit is het gebruik van zgn. extensieve rassen, zoals Blonde d'Aquitaine of (in mindere mate) Maine d'Anjou. Dit zijn Franse veerassen die goed

gedijen op weinig of onbemeste graslanden (cf. Tilkin & Hermy 2015). Ze zijn minder ziektegevoelig dan het gebruikelijke Ardeense wit-blauwe ras en ze kalven op een natuurlijke wijze zonder keizersnede. Hierdoor bereiken deze runderen ook een hogere leeftijds grens, nl. acht tot tien jaar tegenover drie jaar voor de Ardeense dikbillen. Het inzetten van oudere rassen levert belangrijke voordelen op voor de landbouwers, nl. sterk verlaagde kosten en minder stress. Bovendien leveren deze rassen eenzelfde rendement qua vleesproductie als Ardeens wit-blauw (pers. med. lokale gebruikers, die overigens zelf het initiatief namen tot omschakeling in het kader van het reservataarsbeheer). Dat rendement is dan weer het belangrijkste verschil met de dikwijls in natuurgebieden gebruikte eigen kuddes met winterharde rassen zoals Galloway runderen of Schotse Hooglanders. Winterharde rassen zijn dan wel weer geschikter voor jaarrondbegrazing, wat evenwel in het kader van weidevogelbeheer niet aangewezen is (van der Geld et al. 2013).

Niettegenstaande de voordelen vergen grotere begrazingsblokken enkele technische aanpassingen, de dieren zijn er nl. moeilijker samen te drijven. Zo werd een 'parkeerweide' ingericht op het grootste blok (27 ha) in de Uitkerkse Polder. Hier kunnen de dieren al vroeger in het voorjaar grazen en in het najaar makkelijker worden verzameld. Op een ander groot perceelsblok werd ook een grotere vangkraal gebouwd waarin de dieren (in dat geval Blonde d'Aquitaines) zich makkelijker laten vangen dan in de klassieke smalle vangkooien. Bij dit alles is er een belangrijke en enigszins beperkende voorwaarde, namelijk dat de extensivering gebeurt met respect en dus behoud van het historische landschapspatroon, met name het eeuwenoude netwerk van sloten. Vroegere kleine percelen zijn meestal omgeven door dergelijke sloten én een raster. Wanneer dergelijke randsloten zich te midden van hogere kamgrasweiden bevinden, zijn de oevers ervan vrij steil. De begroeiing op die hellingen is door het vee dat

erlangs loopt meer open en kruidenrijker dan de weiden zelf, en ze zijn o.m. de exclusieve groeiplaats van Knopig doornzaad, een Rode Lijstsoort. Na het verwijderen van de afsluitingen blijkt dat de kruidenrijke begroeiing echter weinig verandert. Dit is niet altijd zo wanneer de sloot grenst aan een lager gelegen terrein: hier infiltreert Riet de laagten vanuit de randsloten. Deze vorm van veruiging is deels ook het gevolg van enerzijds een te selectieve begrazing door het aanwezige vee, anderzijds ook van een te lage veebezetting. Onder meer de eenjarige zeekraal- en kweldergrasvegetaties worden hierdoor bedreigd. Maaien blijkt hiervoor de beste remedie. De laatste jaren opteren steeds meer landbouwers voor een jaarlijks maaibeheer met nabegrazing aangezien het hooi een belangrijke besparing oplevert op de aankoop van voeder voor de winter. Hierdoor wordt het veruigingsprobleem al grotendeels opgelost. Op een groot perceel waarvan enkel de hoger gelegen delen gemaaid werden bleken de runderen achteraf spontaan Riet af te grazen in de niet-gemaaide laagten.

Een toekomst voor natuur en landbouw in de Uitkerkse Polder

De algemene trend in Vlaanderen is het in ijtempo verdwijnen van familiale landbouwbedrijven terwijl landbouw grootschaliger wordt met onder meer semi-industriële mastodontveekweekbedrijven van duizend of meer dieren (Zenner 2012). Een soortgelijke trend maar dan minder grootschalig valt ook af te lezen bij het beheer van natuurgebieden waar het aantal ingeschakelde landbouwers sterk terugloopt (in de Uitkerkse Polder van 55 in 2004 tot 43 in 2014⁴). Het gaat uitsluitend om familiale bedrijven, meestal gemengde bedrijven met kweekvee en melkkoeien.

Zelfs in landbouwgebieden hebben veel landbouwers het moeilijk: de algemeen geldende opvatting van rundveehouders is dat veekweekbedrijven ook buiten natuurgebied nauwelijks of niet leefbaar zijn zonder premies. Via de

- 1 In de Europese verordening 1782/2003 wordt bepaald dat, om rechtstreekse inkomenssteun te kunnen ontvangen, het areaal blijvend grasland van een landbouwbedrijf niet mag afnemen. Blijvend grasland wordt in de verordening (EG)796/2004 gedefinieerd als 'een grond met een natuurlijke of ingezaaide vegetatie van grassen of andere kruidachtige voedergewassen die gedurende ten minste vijf jaar niet in de vruchtwisseling van het bedrijf worden opgenomen'. Elk jaar dient de landbouwer via de verzamel aanvraag de wijzigingen in zijn areaal blijvend grasland aan te geven en een oppervlakte blijvend grasland aan te geven die gelijk is aan zijn referentieareaal. Dat betekent dat als hij een oppervlakte blijvend grasland wenst te scheuren, hij elders een zelfde oppervlakte opnieuw dient in te zaaien. Indien hij dit niet doet kan er een vermindering van zijn rechtsstreekse steun toegepast worden. In de praktijk komt dit neer op -5% van de steun, en zoals de praktijk heeft uitgewezen is het scheuren van grasland daardoor helaas niet gestopt.
- 2 In het verleden liep Natuurpunt in de Uitkerkse Polder een veroordeling op wegens 'distelschade' met een hieraan gebonden omvangrijke schadevergoeding. Als gevolg hiervan is de bestrijding van distels toegelaten, zij het met de nodige beperkingen.
- 3 Hierbij dient vermeld dat de huidige evolutie naar grootschaligheid in landbouwgebieden gepaard gaat met het vervangen van gras door veevoeder op basis van maïs en soja, wat dan weer aan de basis ligt van het scheuren van graslanden bij ons en het verlies van regenwoud en savanne in andere continenten.
- 4 Het volledige areaal grasland dat in de kustpolders als natuurgebied beheerd wordt bedraagt 2.000 ha, verdeeld over 1.300 ha beheerd door Natuurpunt Beheer vzw en 700 ha door het Agentschap voor Natuur en Bos. Deze graslanden worden gebruikt door in totaal 270 landbouwers.

gebruiksovereenkomsten zoals gangbaar in de Uitkerkse Polder en in veel andere natuurgebieden van Natuurpunt, strijken lokale landbouwers niet alleen de premies op, maar daarbovenop mogen ze de percelen ook gratis gebruiken. Sommige gebruikers geven dan ook toe dat zij natuurbeheer zien als een middel om als familiaal bedrijf het hoofd boven water te houden. Tot op heden zijn er dan ook nog steeds voldoende kandidaten om de graslanden, conform de gestelde voorwaarden, te gebruiken.

Vraag is of dat zo zal blijven. Binnen de 1.400 ha grote perimeter van de Uitkerkse Polder resteren nog maar zeven van de oorspronkelijk 26 boerderijen. De overige boerderijen werden verkocht of omgevormd tot fermettes. Van die zeven zijn er zes bedrijven die een gebruiksovereenkomst met Natuurpunt afsloten. Het merendeel van de overige gebruikers heeft zijn bedrijf in de ruime omgeving, binnen een straal van 15 km. De helft van alle gebruikers zijn evenwel vijftigplussers en hebben geen opvolger. Het aantal zal dus in de toekomst

ongetwijfeld verder afnemen. In het kader van natuurbehoud is dit niet per se nadelig, gezien de evolutie naar een grootschaliger geëxtensiveerd grasbeheer (zie hoger) dat verder kan worden uitgebouwd. Een voorwaarde voor het handhaven van dit samenwerkingsmodel is uiteraard dat een minimum aantal landbouwers bereid blijft om binnen de voorwaarden van de gebruiksovereenkomsten mee te werken, dat wil zeggen in een samenwerkingsmodel tussen landbouw en natuurbeheer waarbij Natuurpunt de grote en belangrijkste lijnen uitzet maar waarbinnen de landbouwers zelf een aantal keuzes kunnen maken. In de Nederlandse provincie Zeeland bv. is dat niet langer het geval (pers. med. provinciebestuur Zeeland tijdens werkbezoek aan Uitkerke in 2013). Als dit scenario zich ook in Vlaanderen zou afspelen, waarbij terreinbeheerders zelf het beheer in handen moeten nemen, moeten zij zich ter dege bewust zijn van de daarmee gepaard gaande meerkost ...

AUTEURS:

John Van Gompel is veearts van beroep en vanaf de oprichting van het natuurgebied Uitkerkse Polder conservator van het gebied. In die functie is hij tevens de contactpersoon voor de landbouwers die deelnemen aan het beheer.

CONTACT:

E-mail: john.van.gompel@telenet.be

Dank

Bijzondere dank aan de leden van de beheerwerkgroep van de Uitkerkse Polder waaronder Franky Beidts, Dirk Content, Misjel Decler, Geert Declercq en Filip Vanhee, en bij uitbreiding aan alle leden van de lokale afdeling van Natuurpunt en de professionele medewerkers van Natuurpunt Beheer vzw. Zonder al deze mensen zou het tot stand komen van het natuurgebied en weidevogelreservaat onmogelijk zijn geweest. Kevin Lamberts voorzag een eerdere versie van dit artikel van waardevolle commentaar.

Summary:

VAN GOMPEL J. 2015. FARMERS AS PARTNERS IN THE MANAGEMENT OF UITKERKSE POLDER. A COLLABORATIVE EFFORT TO MAINTAIN POLDER GRASSLANDS AND THEIR BIRD SPECIES. NATUUR.FOCUS 14(1): 4-10 [IN DUTCH].

The management of the nature reserve Uitkerkse Polder focuses on grasslands, salt meadows and meadow birds and is performed in collaboration with local farmers. In this report, particular usage agreements that are concluded between Natuurpunt and the farmers are explained in detail. For Natuurpunt those agreements are cost effective. For the farmers on the other hand there are limitations, mainly the restriction in fertilization and grazing periods, but also key benefits such as free use of agricultural land. This model of collaboration is evolving further: by aggregating parcels and mutual exchange, larger grazing blocks are formed and this results in more extensive management. In addition some farmers are switching over to more extensive breeds of cattle. Finally, also the future developments are discussed here. To maintain the current model of collaboration, it is necessary that a minimum number of farmers is willing to participate in such a model, in which the management operations are restricted (within certain boundaries) by Natuurpunt, but with a range of choices still available for the farmers themselves.

Referenties

Adriansen H. 1969. Productiviteit van poldergraslanden in functie van veeteelt. Onuitgegeven proefschrift.
 Anonymus 2005. Verslag grote Grutto conferentie stadsdeel Amsterdam-noord.
 Brandsma O. 1999. Het belang van bemesting voor het voedselaanbod van weidevogels. De Levende Natuur 100:118-123.
 Oosterveld E.B. & Altenburg W. 2005. Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden, met toetslijst. A&W- rapport 412.
 Oosterveld E. 2006. Betekenis van waterpeil en bemesting voor weidevogels. De Levende Natuur 107(3):134-137.
 Schepers R. 2010. De Grutto *Limosa limosa* in de Kalkense Meersen. Historiek, broedsucces en toekomstperspectieven. Diss. master, UGent Faculteit Wetenschappen. www.overmeersevogels.com/de-grutto-limosa-limosa-in-de-kalkense-meersen-historiek-broedsucces-en-toekomstperspectieven.html

Tilkin S. & Hermy M. 2015. De terugkeer van inlandse dierenrassen in het natuurbeheer. Natuur. focus 14(1): 11-16.
 Van Gompel J. & Decler M. 2009. 20 jaar Natuurreservaat Uitkerkse Polder. Uitgave Natuurpunt vzw.
 Van der Geld J., Groen N. & van 't Veer R. 2013. Weidevogels in een veranderend landschap. KNNV Uitgeverij.
 Van Landuyt W., Vanhecke L. & Hoste I. 2006. Rode Lijst van de vaatplanten van Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In: Van Landuyt W. et al. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. INBO en Nationale Plantentuin van België, Brussel.
 Zenner B. 2012. Schaalvergroting in land- en tuinbouw. www.vilt.be/application/public/upload/36/default/36435.pdf